

jotka olivat ilmestyneet vuosina 2020–2021. Ensi vuonna arvioitavana ovat teokset, joiden ei tarvitse täyttää yliopistollisen tutkimuksen kriteerejä.

Vuosittaisen palkinnon myöntää Työväenperinne ry, ja palkintoa tukevat Työväen Sivustysliitto TSL sekä ajatuspajat Kalevi Sorsa -säätiö ja Vasemmistofoorumi. Valinnan suorittaa vuosittain koottava palkintoraati. Siihen kuuluivat tänä vuonna puheenjohtajana dosentti Jukka Pietiläinen sekä muina jäseninä FT Ulla Aatsinki,

professori emeritus Hannu Itkonen, VTT Sami Outinen, erikoistutkija Pete Pesonen, VTT Anna Rajavuori, FT Irma Tapaninen ja hanketoiminnan johtaja Mervi Ylitalo. Raadin sihteerinä toimi tietoasiantuntija Alpo Väkevä.

Vuoden Työväentutkimus 2021 -palkinto ja kunniamaininnat luovutettiin Työväenliikkeen kirjastossa Helsingissä toukokuun lopulla. Vuoden työväentutkimus -palkinnon suuruus on 1 200 euroa. Kunniamaininnat ovat suuruudeltaan 250 euroa.

Yhtä ja toista Toisten Maalla – havaintoja Kansallismuseon näyttelystä

"Missä sinä kuvittelet olevasi? – Var tror du att du är? – Where do you think you are?" Tämä on keskeinen kysymys Kansallismuseon *Toista Maata* -näyttelyssä. Näyttely tarjoaa uuden tulkinnan *Suomen historiasta* keskiajalta aina 1800-luvun alkuun. Tai kenties kyseessä on pikemminkin näkökulma *suomalaisten historiaan*, tai *Suomen asukkaiden* historiaan; määrittely jää hukan avoimeksi.

Kysymys "Missä sinä kuvittelet olevasi?" on keskeinen – myös siinä mielessä, että se esitetään likimain näyttelyn keskivaiheilla. Sama ajatus on kutoutunut koko *Toista Maata* -näyttelyn narratiiviin. Kysymyksen kirjoitettu pienen, melko vaatimattoman huoneen seinälle, missä joukko historiallisia karttoja kääntää vierailijan maailmankuvan ylösalaisin. Kysymys rohkaisee vierailijoita löytämään oman kaupunkinsa joko kartan reunalta tai – kenties yllättäin – aivan keskellä. Jälkimmäisestä esimerkki näkyy vuoden 1852 postikartassa, jonka keskiössä on Mikkeli.

Karttaa katsellessa kysymys "Missä kuvittelet olevasi?" vaikuttaa yksinkertaiselta, mutta se viittaa samalla paljon mutkikkaampaan ja uskaliaampaan kysymykseen, joka on näyttelyn punainen lanka: mikä on tämä maa – tai kansakunta – jota kutsumme Suomeksi ja suomalaisiksi? Jos kansakunta on luonteeltaan muuttuva ja epämääräinen, kuten näyttely vihjaa, mikä on silloin *Kansallismuseon* merkitys?

Näkökulmavalinta on rohkea, kun kyseessä on instituutio, joka on aikoinaan niin ilmiselvästi suunniteltu kertomaan kansakunnan kanonisoitu tarina maan kansalaisille.¹ Näyttelyn toiseksi viimeinen huone, joka on nimetty "Suomeksi", tekee näkyväksi, miten museo

on aiemmin rakentanut ja esittänyt tätä kanonisoitua kertomusta. Huoneen näyttelyratkaisu rikkoo illuusion kertomuksen eheydestä ja itsestäänselvydestä. Samalla tehdään näkyväksi, miten "suomalaisen historian" tarina on luotu 1800-luvulta alkaen.

Mainitussa huoneessa on runonlajien ja kertojien rintakuvia, esimerkiksi Larin Paraske ja Pedri Shemeikka. Ne muistuttavat katsojalle, että suomalaisen kulttuurin ja historian tarinankertojiksi ovat valikoituneet tietyt taiteilijat tiettyinä aikoina. Kansallismuseon ja muiden suomalaisten museoiden vieraille nämä nimet saattavat olla tuttuja suosikkeja, ja huoneen sanoma on siksi tulkinnanvarainen. Hahmojen voi tulkita juhlistavan ja vahvistavan tuttujen runoilijoiden, kansanperinteen tutkijoiden ja taiteilijoiden asemaa – noiden "suurhahmojen", jotka rakensivat Suomen historian. Mutta kokonaisuutena kaikki nämä rintakuvat ja hahmot kertovat poissulkemisesta. Ne muistuttavat, että kyse on häviävän pienestä ryhmästä tunnustettuja "kulttuurin rakentajia", jotka näyttävät jääneen vangeiksi vakiintuneeseen kansakunnan rakentamisen tarinaan.

Kuvatut hahmot kertovat myös muutoksesta, sillä joukossa on kaksi nuorta muusikkoa, Emilia Lajunen ja Suvi Oskala, joiden säveltämää ja esittämää musiikkia soitetaan näyttelyssä. Nämä kaksi nuorta taiteilijaa näyttävät edustavan uutta kansallista tarinaa, jota näyttely haluaa tukea. Sanoma näyttää olevan, että nykyisellä taiteella on juuret perinteissä, mutta se on myös elävää ja dynaamista, avoin muutoksille ja uudistumiselle.

Toista Maata -näyttelyn yleisviesti on, kuten sen otsikkokin ilmaisee, että kansallisia kertomuksia voi-

1. Museo, samoin kuin kansakunnan kanonisoitu historiakertomuskin, saivat alkunsa joitakin vuosia ennen Suomen valtiollista itsenäisyyttä, mikä on osaltaan kuvaavaa.

daan muokata ja uudelleenarvioida, ja että tämä "toinen maa" voidaan koota esineistä, kertomuksista ja fragmenteista, joita museonäyttelyyn on koottu. Silti näyttely palaa uudestaan ja uudestaan kanonisoituu tarinaan, joka esittää Suomen historian yhtenäisenä kansallisena kertomuksena. Tämä on ehkä erityisen ilmeistä kaltaisilleni vierailijoille – Suomessa asuville, jotka ovat jo tutustuneet maan historiaan, mutta eivät ole saaneet koulutustaan Suomessa, ja joilla ei siksi ole sisäistettyä käsitystä tai ylimalkaan ennako-oletuksia Suomen kanonisoidusta kansallisesta kertomuksesta.

Monin paikoin *Toista Maata* keskittyy kyseenalaistamaan vakiintunutta kansallista kertomusta Suomesta – tarinaa, jonka Suomessa asuvien oletetaan sisäistäneen. Sen sijaan näyttely ei juurikaan kuvittele vaihtoehtoisia kertomuksia tai korosta kertomuksen epävarmuuksia tai säröjä. Näyttely haraa vallitsevia tulkintoja vastaan eikä vastaanharaaminen aina ole erityisen hedelmällistä.

Kriittinen tarkastelutapa tulee selväksi heti ensimmäisessä näyttelyhuoneessa. Siinä asetetaan vastakkain Lallin hahmosta luotu kansallinen myytti ja sen historiallinen todistusaineisto. Lalli osoittautuu nuoren kansakunnan luomaksi kuvitteelliseksi sankariksi. Tämä on kiinnostava näkökulma, mutta myös hiukan hämmäntävä. Sen sijaan, että näyttely tarjoais vaihtoehtoisen kertomuksen Suomen kristillistymisestä, se esittelee katsojalle peilikuvan kuvitteellisesta kansallisesta kertomuksesta. Tällöin se lopulta palaa kanoniseen kertomukseen ja sen kommentointiin. Lopputulos on, että huomio keskittyy edelleen kristillistymiseen, käännytystyöhön ja siitä heränneeseen vastarintaan. Tätä pääteemaa ja sen merkitystä ei kyseenalaisteta eikä siitä irtauduta.²

Myöhemmässä vaiheessa näyttely palaa erääseen varsin kestävään myyttiin, joka liitetään tarinaan modernien kansakuntien synnystä: ajatukseen, että kansakunta edustaa "kansaa", jota yhdistää jaettu kulttuuri, ja että tätä kulttuuria puolestaan ilmaistaan yhteisellä kielellä. Näyttely pyrkii vahvasti osoittamaan, että *Toisen Maan* häilyvät poliittiset rajat eivät aina osu yksiin alueen yhtä lailla häilyvän kielellisen kehityksen kanssa. Kielellinen ja alueellinen häilyvyys pätee sekä siihen ajanjaksoon, jolloin alue tunnettiin Ruotsin valtakunnan itäisenä osana, että aikaan, jolloin kyse oli autonomisesta läntisestä seudusta, joka oli osa Venäjän keisarikuntaa. Pyrkimyksen seurauksena näyttely päättyy esittelemään kummallisen ja hämmäntävän, jopa harhaanjohtavan, esityksen suomensukuisista kielistä ja murteista.³

Esitys kielistä ja murteista pikemminkin hämmäntää kuin tarjoaa vastauksia. On sääli, että tässä yhteydessä ei juuri tuoda esiin sitä varsin ansiokasta kielitieteiden ja murteiden tutkimusta, jota suomalaistutkijat ovat tehneet. Sen sijaan, että näyttelyosuudessa kuvattaisiin, miten käsitys sittemmin suomalaisen maailmankolkan kielistä on muuttunut, kielikartta näyttää esittävän, että kielellinen monimuotoisuus kasvoi vuoteen 1809.

Vielä hämmäntävämpää on, että myöhemmin näyttelyssä kerrotaan, että suomi on suomalaisten oma kieli. Väite on ristiriidassa sen sanoman kanssa, jota näyttely ilmeisimminkin haluaisi välittää: että sen paremmin suomen kieli kuin suomalainen kansakaan eivät ole helposti määriteltävissä. Mutta lisäksi ilmaisu herättää hankalia kysymyksiä omistajuudesta ja kielestä. Jos suomen kieli "kuuluu" suomalaisille, voivatko muut omaksua sen?

Edelläkuvatussa näyttelyhuoneessa tulee ehkä kaikkein selvimminkin esiin, että tilaa ei jää suomalaisille, joiden äidinkieli *ei* ole suomi. Väite kielen omistajuudesta esitetään interaktiivisen näkymän yhteydessä, ja siinä taas viesti on toinen. Kaikkia museovieraita kannustetaan siinä leikittämään suomen kielellä ja tutustumaan sen eriskummallisiin samoin kuin siihen, millaisia yhteyksiä suomella on muihin kieliin. Kävijöille tarjotaan etymologisia selityksiä ja huomioita esimerkiksi sanoista "sisu" ja "vittu", mutta myös selkeistä lainasanoista kuten "biologia".

Kuvatunlainen jännite on havaittavissa kaikkialla näyttelyssä. Monet näyttelyn keskeistä narratiivia välittävät informaatiotaulut ovat niin yleisluontoisia, että ne tuntuvat melko yhdentekeviltä. On mainintoja planeetastamme pallonmuotoisena puutarhana tai synty-sanan synkästä sävystä. Toiset narratiivin piirteet taas tuntuvat olevan ristiriidassa tai suorastaan vievän pohjaa kertomukselta, jota esineet itsessään tarjoavat.

Huolellisesti toteutettu näyttelyhuone, joka tarjoaa monenlaisia hienopiirteisiä vastauksia kysymyksiin ajasta ja avaruudesta, esitellään jokseenkin laimealla toteamuksella, että tiede edustaa loputonta kiinnostusta kaikkea mahdollista kohtaan. Näyttelyn esinevalikoima pyrkii enimmäkseen esittelemään moninaisuutta, monimuotoisuutta sekä esineiden, kokemusten ja ajatusten kirjoa. Satunnaiselle vierailijalle esitetään kuitenkin tarinaa, joka näyttää pyrkivän yleispätevyyteen.

Kuten useat näyttelyyn tutustuneet opiskelijani toteivat, monen päällimmäinen lopputulema näyttelystä oli ajatus, että "loppujen lopuksi olemme kaikki ihmisolentoja". Tämä ajatus sisältää huomion tasa-arvoisuudesta, mutta toisaalta se on yleisluontoinen eikä varsinaisesti

2. Kuluneena lukuvuonna olen myös teettänyt opiskelijoilla analyysejä tästä näyttelystä. Viitataan anonymisti joihinkin heidän esittämiinsä huomioihin, joita he ovat laatineet kurssilla nimeltä "History and Memory". Kertomus siitä, miten *Toisen Maan* asukkaat osallistuivat kristillistymiseen tai vastustivat sitä, osoittautui erityisen hämmäntäväksi monille kurssin kansainväliseen kohorttiin kuuluville opiskelijoille.

3. Näyttelystä ei käy selväksi, miksi nämä kaksi nähdään erillisinä.

tarjoa sellaisia vaihtoehtoisia kertomuksia, joihin *Toista Maata* tuntuu pyrkivän.

Vierailija voi kyllä halutessaan löytää näyttelystä vaihtoehtoisia kertomuksia. Sellaisia on esimerkiksi tarjolla muutokuvahuoneessa, jossa kävijä voi valita, liittykö Suomen kuulusten hahmojen kuvagalleriaan⁴ – mutta myös löytää itsensä (nykykäsittein luonnehtien) varhaisen afrosuomalaisen opettajan ja kuoronjohtajan, Rosa Clayn seurasta.

Tällaisia löytöjä on siroteltu kaikkialle näyttelyyn, joka toistuvasti yhdistelee loistoesineitä ja arkisia tavaroita, tarinoita aatelista ja itseoppineista kirjansitojista, tai yhtäältä J. V. Snellmanin ja toisaalta itseoppineen mutta luku- ja kirjoitustaitoisen Siina Savijoen/Rinteen tekstejä. Näyttely myös esittelee tieteelle omistetun huoneen, jossa asetetaan rinnakkain monimutkaisia laitteita, esimerkiksi telluurio (opetusväline, joka havainnollistaa taivaankappaleiden liikkeitä) ja yksinkertaisia, omatekoisia kalentereita, joita ihmiset saattoivat kuljettaa mukanaan.

Nähdäkseni nämä esinevalinnat tuovat parhaiten näkyviin menneisyyden erityisyyttä ja moninaisuutta, ja niiden avulla näyttely pystyy kyseenalaistamaan kansalliset kertomukset. Tämä ratkaisu tukee näyttelyn tavoitteita paremmin kuin arkea esittävät asetelmat tai suureleinen pääkertomus, jonka puhe inklusiivisuudesta tuntuu välillä puisevalta tai päälleliimatulta.

Monet mielenkiintoa herättävät, uusia tulkintoja tarjoavat esineet on varsin kirjaimellisesti sysätty näyttelyn reunoille. Esimerkiksi varsin kiehtova kinnaskokoelma, joka on järjestetty alueittain, kätkeytyy keisarillisen valtaistuimen taakse. Keskiöön nousevien kristillisyyden attribuuttien vierelle on aseteltu myös toora. Tällaisten esineiden löytäminen edellyttää tarkkavaisuutta, ja niiden sijoittelu näyttelyn laidoille tuntuu uusintavan menneisyyden marginalisoivia käytänteitä.

Kokonaisuutena *Toista Maata* kyllä onnistuu koko näyttelyn läpäisevässä tavoitteessaan kyseenalaistaa kanonisoidut kansallisen historian kertomukset. Näyttely paljastaa osan siitä kulttuurisesta ja poliittisesta prosessista, joka on alkujaan luonut tuon kanonisen tulkinnan, ja jonka rakentamisessa Kansallismuseo on ollut tärkeässä osassa, kuten näyttely myöntää.

Sekä näytteillepanossa että kuratoinnissa on selvästi pyrityt takaamaan, että museo toisi näytteille entistä laajemman identiteettien ja kokemusten kirjon. Väistämättä tällaiset pyrkimykset moninaisuuteen jäävät aina epätäydellisiksi. Niinpä esimerkiksi huone, joka esittelee menneisyyden perheitä, on esityksessään sitkeän heteronormatiivinen. Myöskään vammaisten kokemuksia ei juuri näy. Mutta näyttely tekee merkittävän työn purkaessaan sitä yhdenmukaisuutta, joka on ominaista useimpien kansallisten instituutioiden esityksille menneisyydestä.

Sen sijaan en ollut yhtä vakuuttunut siitä ideologiasta, joka näyttää olevan moninaisuuden tavoittelun taustalla. Viesti tuntuu olevan, että Suomi on aina ollut moninainen, koska ihmisyyys on lähtökohtaisesti moninaista. Tällainen narratiivi osuu ikävän lähelle poliittisessä puheessa hellittyä kuvaa Suomesta modernin hyvinvointivaltion mallimaana. Vaikka *Toista Maata* kyseenalaistaa kansalliset sankaritarinat, sen kertomus palautuu sittenkin takaisin kansallisvaltion tarinaan. Näyttely antaa ymmärtää, että moninaisuuden ja tasa-arvoisuuden siemenet, jotka nykyään ovat suomalaisen kansallisen "brändin" arvostettuja piirteitä, on kylvetty nykysuomalaisuutta edeltävissä, mutta kuitenkin tavallaan jo suomalaisissa yhteiskunnissa.

Kansallismuseossa esitelty Suomen tarina ei vaikuta niinkään vaihtoehtoiselta menneisyyden tulkinnalta kuin hahmotelmalta siitä, mikä olisi tavoiteltava ihanne. Ihanne itsessään on kiitettävä. Samalla on ilmeistä, että Kansallismuseon on vaikeaa irtautua vakiintuneista kansallisista kertomuksista, silloinkin kun näyttelyn nimenomaisena tavoitteena on näiden kertomusten purkaminen.

Josephine Hoegaerts on Eurooppalaisten kulttuurien ja alueiden tutkimuksen apulaisprofessori Helsingin yliopistossa.

Sähköposti: josephine.hoegaerts@helsinki.fi

4. Kuvagalleria on viihdyttävä keino, jolla vierailijat ja erityisesti lapset saadaan tuntemaan, että he ovat mukana näyttelyssä ja siten, laajemmin ajatellen, yhteisössä, jota näyttely edustaa. Se vertautuu samankaltaiseen valokuvakoppiin, joka on osa "Suomen tarina" -näyttelyä ja joka viestii kävijälle, että tämä voisi olla Suomen tuleva presidentti. Omien kasvojen lisääminen muutokuvagalleriaan on mukaansatempaavan henkilökohtainen tapa tulla osaksi historiaa, mutta se esittää inklusion muodon, joka ei todellisuudessa ole mahdollinen. Tuskin monellakaan kävijällä on esivanhempia, joilla oli kylliksi varaa teettää muutokuvia 1600–1800-luvuilla; ja vaikka monet voivat kuvitella itsensä Suomen presidenttinä, mahdollisuus koskee todellisuudessa vain syntyperäisiä kansalaisia. Ulkopuolisiksi jäävät siten lapset, jotka muuten ehkä itse kokisivat olevansa "suomalaisia" ja joita muutkin saattaisivat pitää "suomalaisina". Tämä ajatus, että kävijä voi kuvitella kuuluvansa yhteiskunnan ylimpiin ryhmiin, tai vallan käyttäjäksi, on myös jossain määrin ristiriidassa muun näyttelyn kanssa, se kun keskittyy enemmänkin arkeen, "tavallisten" ihmisten merkitykseen sekä suurmieskertomusten kyseenalaistamiseen.